

The Game

*Do not go gentle into that good night,
Old age should burn and rave at close of day;
Rage, rage against the dying of the light.*

DYLAN THOMAS

Het was tijdens de zoveelste debatavond over het democratisch verval dat ik mezelf weer eens met verve de democratie hoorde verdedigen en opeens

dacht: waar ben ik nu eigenlijk mee bezig? Het vertrekpunt van deze avonden is altijd hetzelfde: uit onderzoek blijkt dat liberale democratieën wereldwijd onder druk staan door een systematische aanval op institutionele pijlers, zoals de rechterlijke macht, de media of de wetenschap, door populisten die overal zijn opgerukt naar het centrum van de macht. Met een onuitputtelijke stroom dagelijkse nieuwsberichten over machtsmisbruik, het aanvreten van grondrechten en het ondermijnen van de rechtsstaat is de consensus op die avonden meestal dat dat een zorgwekkende ontwikkeling is. Niet onterecht natuurlijk. Politici als Trump, Orbán of Wilders: het zijn lokale poppenspelers van een groeiend electoraat dat bereid is democratische verworvenheden in te ruilen zodat een ‘traditionele orde’ kan worden hersteld. In de meeste landen wordt die orde voorgesteld als een variant op de hiërarchisch ingerichte natiestaat gebaseerd op (cultureel-)christelijk waarden, waarin een strikt onderscheid wordt gemaakt tussen ‘oorspronkelijke’ bewoners en ‘vreemde elementen’ – een categorie die naar wens wordt ingevuld en opgerekt. In de meeste gevallen doelt men dan

op een allegaartje van migranten, een ‘doorgeslagen liberale elite’, ‘genderhysterici’, feministen en andere ‘afwijkende types’ die een stabiele samenleving ondermijnen. Althans: de stabiele samenleving zoals de populisten die voor ogen hebben, waarin de eerdergenoemde traditionele orde is hersteld. In een wereld waarin menselijke verhoudingen binnen een halve eeuw zo anders en onzeker zijn geworden, met het wegvallen van (religieuze) zuilen, de emancipatie van vrouwen en minderheidsgroepen, en een economisch systeem waarin iedereen met elkaar in competitie is; een wereld, bovendien, die in de laatste decennia een opeenstapeling van crises doormaakt, vaart deze stroming op een golf van nostalgische verlangens. Terug naar een gemeenschappelijke volksaard met een duidelijke rangschikking van bevolkingsgroepen, waarbij de voorrechten van de staat alleen gelden voor de ‘oorspronkelijke’ bevolking. Op overheidsniveau geen inmenging meer van ‘Brussel’ of de ‘globalistische elite’, het straatbeeld weer ‘herkenbaar blank’ en rust achter de voordeur met een werkende vader en een zorgende moeder. Het ademt de overzichtelijkheid van een oud-Hollands

tafereel waarin alleen nog een spinnewiel en een bonte koe ontbreken – hoewel dat beeld even onwaarachtig als onhaalbaar is.

Door het succes van deze politieke stroming worden mensen die geloven in het belang van sterke democratische instituties en idealen als gelijkwaardigheid en kansengelijkheid al jaren in het defensief gedwongen. Niet gek, natuurlijk – ik geloof ook oprecht dat die idealen het verdedigen waard zijn, dat ze uiteindelijk een grotere groep mensen een beter bestaan kunnen bieden. Maar je moet wel zelf blijven nadenken. Het risico van je in het defensief bevinden is dat je een blinde pleitbezorger wordt van een systeem waaraan heus nog genoeg te verbeteren valt, en je je verzet tegen een wereldbeeld dat een utopie is. Oftewel: dat je zelf een luchtftetser wordt, zoals je de ander verwijt.

Het grote verhaal van de populistische leiders gaat over veiligheid – hét politieke thema van deze tijd – maar ziet slechts toe op een zeer beperkte invulling daarvan, namelijk: een samenleving die is beschermd tegen de ‘vreemde elementen’ zoals hierboven omschreven, door het optrekken van

zowel mentale als fysieke muren. Maar wie in cijfers, feitelijke waarneming en wetenschap gelooft, moet concluderen dat onze veiligheid – waarbij ‘onze’ de gehele mensheid omvat – vooral in gevaar is door de gevolgen van klimaatverandering. Zo zijn we in de bevreemdende situatie beland dat verkiezingen, het nieuws en dagelijkse zorgen over onderwerpen gaan die redelijk onbeduidend zijn in verhouding tot de komeet die op ons afkomt – om de metafoor te gebruiken uit de film *Don’t Look Up*, waarin twee wetenschappers wanhopig proberen mensen te waarschuwen voor een naderende komeet die de aarde zal vernietigen, maar tijdens hun mediatournee vastlopen in politieke spelletjes, cynisme en ontkenning. Toen ik die film samen met mijn kinderen keek (destijds alle drie in de puberleeftijd) vroegen ze zich hardop af waarom wij, als het allemaal echt zo slecht gesteld was met de aarde, dan niet alle zeilen bijzetten om het schip bij te sturen, weg van de ijsberg. En met ‘wij’ doelden ze op mijn generatie: de mensen in beleidsposities, of die tenminste de levensfase zijn gepasseerd dat ze vooral met zichzelf bezig zijn. De politieke thema’s waarmee zij hun hele jeugd wer-

den doodgegooid vielen (feitelijk) toch in het niet bij de werkelijke dreiging die ons te wachten staat? Ze zijn opgegroeid met vier kabinetten-Rutte, zien een geglobaliseerde vrijemarkteconomie als een gegeven, weten niet beter dan dat migratie het belangrijkste gespreksonderwerp is en zagen de geleidelijke machtsovername door de pvv van Geert Wilders. Hun *Umfeld* was het Amerika van Trump, de bombast van politici als Orbán en Meloni, en de extreem-conservatieve praat van zelfverklaarde vrouwenhaters als Andrew Tate die ze via TikTok en Instagram constant kregen voorgeschoteld. Dáárover gingen de discussies op school, aan de keukentafel en op sociale media. Het was alsof we ruziemaakten over de kleur van een nieuwe bank, terwijl het huis in de fik stond.

Mijn kinderen hebben gelijk, het is een loopgravengevecht waarin twee uitersten elkaar in de greep houden. Een oeverloze discussie waarin men aan de ene zijde blijft hangen in de roep om het herstel van orde en landsgrenzen (terwijl het naderende onheil nu juist elke geografische scheidslijn overstijgt), en de andere kant blijft stecken in het defensief dat de democratie wordt on-

dermijnd (terwijl de democratie in haar huidige inrichting misschien het vehikel is dat ons op de ijsberg laat afstevenen – daarover gaat dit essay). De grootste paradox is nog wel dat het succes van populistten wordt voortgestuwd door angst voor de toekomst – het zijn ondernemers in verlies. De winnende slagzin is telkens ‘er wordt ons iets afgenomen’, variërend van mannelijkheid en nationale identiteit, tot banen en barbecueën. Een instinctieve reactie van de tegenpartij is al snel om daar tegenin te gaan, hun doempredken te pareren door er iets pólitiefs tegenover te stellen – ‘nee hoor, dat is helemaal niet zo’ – in plaats van te zeggen: het dreigende verlies is nog veel groter.